

Bijdrage tot de geschiedenis der belastingen in Nederland

de Impost op het Gemaal

**Bijdrage
tot de geschiedenis
der belastingen
in Nederland**

Academisch proefschrift

door

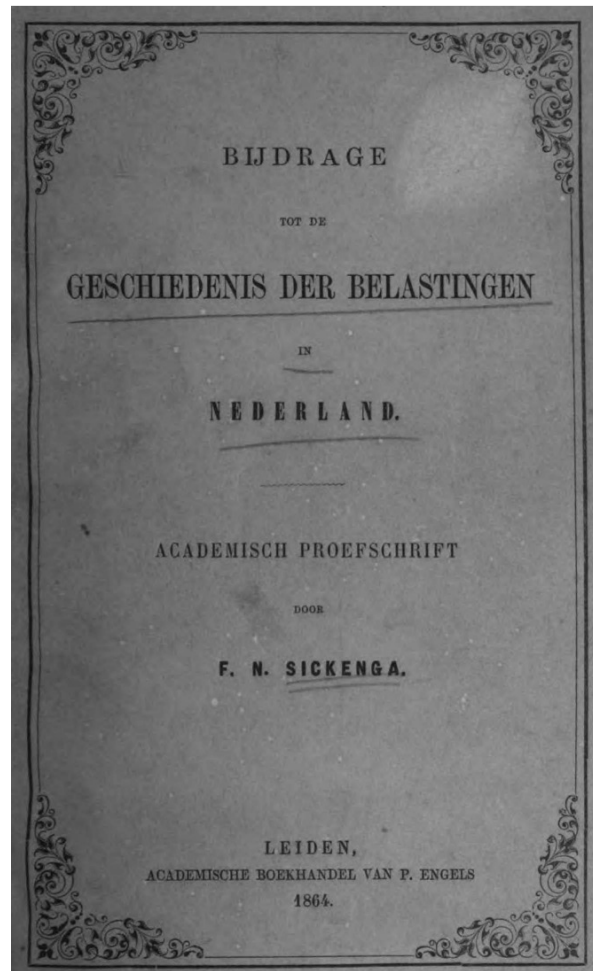
Folkertinus Nicolaas Sickenga

Leiden

Academische boekhandel

van P. Engels

1864

Verre de voornaamste plaats onder de belastingen op de eerste levensbehoefte bekleedde in al de provinciën de Impost op het *Gemaal*. Het Gemaal was in 't algemeen een heffing op alle koren dat gemalen werd: doch daarbij meestal beperkt tot wat gemalen werd voor menschelijk voedsel. Aan de andere zijde bleef bet ook weder een middel, uitsluitend beperkt tot dat menschelijk voedsel dat juist gemalen werd, zonder zich uittestrekken, bepaaldelijk op de aardappelen, op de boonen en erwten of ander gewas voorzoover niet gemalen; bet algemeen gebruik van deze werd daardoor zijdelings van Staatswege boven de voeding van granen bevorderd.

Voor de invordering van den gemaalaccijns vooral waren vele drukkende bepalingen noodig. Een scheiding op zekeren afstand was voorgeschreven tusschen de bakkerijen en molens en de brouwerijen en branderijen; een strenge afscheiding tusschen die bedrijven zelve, ook ten opzichte der grutters en molenaars wederzijds. De dwangmolens op vele plaatsen ten platte lande, bezaten over zekeren omtrek het uitsluitend regt van maling. En overal evenzeer was alle vermaling van graan door particulieren ten strengste verboden; ook het feitelijk bezit van handmolens alleen reeds was strafbaar als bewijs van fraude.

Tegen opdrijving van den prijs van het brood door het gilde der bakkers werd voorzien door de wettelijke broodzetting, waarbeneden noch boven mogt verkocht worden: een broodzetting in iedere stad (in Holland), verbindend ook voor het platteland. Ten voordeele der molenaars werden bij de Ordonnantiën zelve in Holland zekere “douceurs” toegestaan: wegens de zware concurrentie, waaraan zij elkander blootstelden! — die douceurs vindt men telkens hooger of lager op de Rapporten terug. — Als een nader voorbeeld voor de maatregelen ter invordering diene hier weder de Hollandsche Ordonnantie van het jaar 1749.

Bij iederen molen was een Chercher of Toeziener geplaatst, bij wiens afwezigheid de molen moest stilstaan; de Chercher was gehouden in den molen tegenwoordig te blijven, telkens tot zoolang de maling was afgeloopen. Hij moest toezien, dat geen zak met graan in den bak gestort werd voordat het biljet van betaling van den Collecteur vertoond was; van het biljet zelf, door den Chercher door midden gescheurd, werd de eene helft door den molenaar bewaard, de andere helft ter latere vergelijking aan den Collecteur gebracht. Het vervoer van den molen naar de bakkerij mag alleen plaats hebben door de beëdigde knechts van den molen; van het verroer moet kennis worden gegeven aan den Chercher. Op alle vervoer van koren, meel of brood, hebben Collecteur en Chercher regt van visitatie in geval van suspicie. De Collecteur zelf heeft dat regt van visitatie in iedere bakkerij en iederen molen over het geheele district, over de geheele provincie, zoodra er suspicie van fraude in één der districten bestaat.

De brouwers en branders hebben ieder hun bijzondere merken op de zakken, betalen op deze het lager bedrag van den Impost; zij zijn overigens onderworpen aan dezelfde verplichting der biljetten voor het vervoer als de bakkers. De stijfelmakerijen staan aan een streng regt van visitatie bloot, voornamelijk ter wering van het gebruik van bedorven koren. Wat tot mesting van vee (vrij van Impost) gemalen wordt, is onderworpen aan een kosteloos biljet; ter verzekering tegen bedrog wordt in iederen zak aan den molen een weinig zand onder het koren gemengd.

Op de bakkerij zelve werd in het Kwartier Nijmegen de Impost op de Bakkersneringen geheven; in Stad en Lande bestond nevens een algemeen Neringgeld, nog een afzonderlijk Molengeld op de korenmolens. De grutters in Friesland betaalden voor Gemaal op boek weitenmeel en haverdegort: een jaarlijksche belasting van 800 Gld. voor ieder paard aan den molen; de pel molenaars: een soortgelijk jaargeld naar de voeten vlugt van de wiken en het getal steenen in den molen ¹).

Het Gemaal zelf werd in het Kwartier Nijmegen geheven tot een bedrag van 45 Gld. op de *Tarwe*, van 21 Gld. op de *Rogge*, in de Kwartieren Zutphen en Veluwe tot een bedrag van 30 Gld. op de *Tarwe*, van 14 Gld. op de *Rogge* per last. Het werd voorts tot een lager bedrag in al de Kwartieren geheven: van de garst, de boonen en boekweit, voorzoover tot verbakken bestemd.

In het Kwartier Nijmegen werd echter sedert 1724 het Gemaal over het platteland ingerigt tot een onveranderlijk hoofdgeld zonder onderscheid van verbruik: een bedrag voor ieder persoon boven de 5 jaar van 18, boven de 10 jaar van 36 stuivers ‘sjaars per hoofd gelijk. — Een dergelijke inrigting had plaats over het platteland in Brabant ²).

In de steden werd het Gemaal bij het verbruik, te ‘s Hertogenbosch tot het dubbel bedrag boven de overige steden geheven. Dat bedrag voor ‘s Hertogenbosch was gesteld: voor de tarwe op 48, voor de rogge op nagenoeg 24 Gld. per last; een lager bedrag trof de boekweit en de garst ³).

Tot nog lager bedrag werd het Gemaal in Drenthe geheven. De heffing bij het verbruik telkens had altans in later tijd slechts plaats te Koevorden; over geheel het overige Landschap was het ingerigt tot een hoofdgeld: een jaarlijksch bedrag van 1 Gld. 12 st. voor ieder boven de 12 jaar oud ⁴).

Tot een betrekkelijk laag bedrag werd mede in Overijssel de Impost geheven. Het was (met inbegrip eener $\frac{1}{2}$ Verhooging) voor de Tarwe een heffing van 36, voor de Rogge van 18 Gld. per last, en een nog lager bedrag voor de garst en de boekweit. Vrij van den Impost bleven de boonen en de erwten. Het Gemaal zelf bleef uitdrukkelijk beperkt tot wat ter verbakking gemalen werd.

Een belangrijk zwaardere last trof in Stad en Lande vooral de Tarwe: een bedrag van $82\frac{1}{2}$ Gld. per last. Daartegenover stond een veel lager bedrag van $24\frac{3}{4}$ Gld. op de Rogge, en een veel lager regt nog op de garst en de boonen en erwten. Een inkomend regt werd hier op de Aardappelen geheven: een bedrag van 6 stuivers per zak. Daarentegen waren uitdrukkelijk vrijgesteld van den Impost op het Gemaal: de gort en de boekweit, „als uitmakende het noodigste voedsel voor de smalle gemeente” ⁵).

In Friesland werd onder den Impost op de *Zoete waren* een belasting geheven op de Rijst en de Gierst. De accijns op het Gemaal zelf: voor de boekweit vervangen door de heffing op de grutterij, voort de gort daarentegen verzwaaard door die op de pelmolens, bleef daarentegen op de consumtie geheven ten opzichte van de tarwe en rogge, van de garst en gort, boonen, haver en het mank zaad. Het bedrag van den Impost was voor de tarwe op 72 Gld., Voor de rogge op 39 Gld. 12 st. het last gesteld. — Het Gemaal trof hier tot gelijk bedrag als het brood ook het koren en de boonen en erwten tot beesten voeder bestemd.

In Zeeland werd het Gemaal geheven op de tarwe en masteluin, de rogge, boek weit, garst (in plaats hiervan later de gort), haver en boonen. Vrijstelling of vermindering werd daarbij verzekerd aan de brouwerijen en branderijen en enkele andere takken van nijverheid. De Impost op de tarwe en masteluin was gesteld op een bedrag van 2 Gld. per Zeeuwsche zak, d. i. per last van 35 zak: op 70 Gld.; op de rogge: op het halve bedrag daarvan. In plaats daarvan intusschen werd ook hier ten platte lande een hoofdgeld geheven- een bedrag van 2 Gld. $2\frac{1}{2}$ st. per persoon boven de 3, van 4 Gld. 5 st. op ieder boven de 12 jaren oud. Dat bedrag was berekend op een verbruik per persoon van $2\frac{1}{2}$ zak tarwe 's jaars; was de consumtie blijkbaar grooter dan die aanslag, zoo weid ook het bedrag der belasting daarnaar verhoogd.

Het was in Zeeland een *beginsel* gelijk in Stad en Lande: dat men zoolang eenigzins mogelijk, bij nieuwe behoeften de verhooging der belasting op het Gemaal bleef mijden.

Er zou, gelijk Gedeputeerden van Zeeland in 1671 tegenover het streven van Holland ter Generaliteit aandrongen, „er zou daarin immers geene proportie ter wereld, tusschen een vermogend en een ambachtsman gevonden worden want de eerste zal door de toespijze die hij gebruikt, niet half zooveel brood eten als de ambachtsman, of die met zijn handen de kost moet winnen, en dienvolgende zoo zou deze soort van menschen zelfs met de helft meer bezwaard zijn dan de meer vermogenden ..., behalve dat deze door hun meerdere middelen het nauwelijks zouden voelen en ter contrarie de andere komen te drukken zulks dat naar goede calculatie, door zulk een verhooging (als werd voorgesteld) de onvermogene wel zes, de vermogende niet één penning in de gemeene schatkist zou brengen” ⁶).

Het Gemaal was in Utrecht, buiten Zegel en Biljet⁷), op een bedrag van 115 Gld. per last (van 25 mud) voor de tarwe, op 53 Gld. 15 st. voor de rogge gesteld; tot een lager bedrag waren daarnevens belast de boek weit, garst, de boonen en erwten, spelt en haver. Ten platten lande werd ook hier het Geniaal als hoofdgeld berekend: tot een bedrag van tusschen de 2 en 2½ Gld. naar onderscheid van de meerdere of mindere plaatselijke welvaart. Afzonderlijk werd het bedrag op de rogge verhoogd voorzoover voor koekebakkers bestemd: tot ruim 76 Gld. per last.

Brengt men bij den provincialen Impost in Utrecht het aandeel der stedelijke accijnsen in rekening, dan werd de zuiver provinciale belasting in zwaarte nog overtroffen door die in Holland. Volgens een Hollandsche Ordonnantie was eens, in 1583, de Gemaalaccijns bepaald geweest: voor de tarwe op 6, voor de rogge op 3 Gld. per last. Voor beide allengs verhoogd, steeg dat bedrag: voor de tarwe en masteluin tot 82, tot 47, sedert 1636 tot 63 Gld. 12 st., voor de rogge tot 15 Gld. 18 st. per last. Nadat het middel ten platten lande sedert 1680 ook hier geruimen tijd als hoofdgeld geheven was, werd de algemeene heffing op de consumtie in 1723 hersteld: een bedrag thans, voor de tarwe gelijk aan het vroegere, voor de rogge verhoogd tot op 30 Gld. 16 st. Beide graansoorten tegelijk werden nog verzaard bij de invoering der collecte in 1749: de tarwe met de 1/10 Verhooving tot op bijna 105, de rogge tot bijna 42½ Gld. per last.

Nevens de tarwe (masteluin en spelt daarmede gelijk gesteld) en de rogge was hier de Impost uitgebreid, tot een lager bedrag: op de garst, de gort, haverdegort en de boonen, voorzoover tot verbakken bestemd. Behalve de bijna volle vrijstelling voor de brouwers, branders en stijfelmakers, werd bovendien een verlaging toegestaan voor de scheepsconsumtie.

Het bedrag zelf werd bij de nieuwe Ordonnantie van 1790 behouden; de inrigting alleen werd gewijzigd voorzoover het platteland betreft: door wederinvoering van een hoofdgeld. Bij dat hoofdgeld intusschen werd thans een kleine onderscheiding ingevoerd: tusschen personen wier hoofdzakelijke consumtie in tarwe of wel in rogge bestond. Het bedrag voor de eerste werd op 3 Gld. 15 st., voor de laatste op 1 Gld. 12½ st. per hoofd gesteld⁸).

Ter waardeering van den vollen last van den Gemaalaccijns onder de Republiek, willen wij met de gegeven bedragen der belasting hier nog kortelijk eens de prijzen van het graan omstreeks de invoering der nieuwe Ordonnantien op de collecte vergelijken.

De prijs van het graan bedroeg op de markt te Rotterdam op het einde van 1751: voor de tarwe, naar de verschillende soorten van 12½ tot 20, alzoo gemiddeld 16¼ schellingen per Zeeuwsche zak, d.i. 170 Gld. 12½ st. per last (35 zak), voor de rogge van 8½ tot 10½ dus gemiddeld 9½ schell. per zak: 99 Gld. 15 st. per last. De tarwe daalde naar dezelfde berekening op het einde van 1753 tot een gemiddelden prijs van 141 Gld. 15 st., de rogge van ruim 91 Gld. 17 st. per last; op het einde van 1754 tot gemiddeld 126 en tot 84 Gld. respectivelijk⁹). —

De prijs van het graan op de markt te Amsterdam bedroeg van 1750 tot 1754 gemiddeld: voor de tarwe per last van 111 tot 132, voor de rogge van 64 tot 72 Goudgulden, d. i. in Guldens: voor de tarwe van ruim 155 tot ongeveer 164, voor de rogge van 90 tot 101 Gld. — De prijzen op de markt te Deventer bedroegen voor de ordinaire qualiteiten van 1750 tot 1755 gemiddeld per last: 123½ tot 156 Gld. voor de tarwe, 88 tot 96 Gld. voor de rogge. Over een tijdvak van 1732 tot 1755 berekend, waren diezelfde prijzen voor de tarwe gemiddeld: 140 Gld. 16 st., voor de rogge: 96 Gld. 5 st.; zij stegen over een tijdvak van 1756 tot 1792: voor de tarwe tot 199 Gld. 4 st., voor de rogge tot 136 Gld. 4 st.¹⁰).

Het *brood*, gelijk het *bier*, berekende Luzac in de laatste helft der 18e Eeuw, was in Holland aan gezamenlijke regten met niet minder dan het volle bedrag van den prijs belast!

Noten

- 1) Zie Tegenw. Staat v, Friesland (XVI), bl. 402 v., 406 v.
- 2) Zie Nederl. Jaarboeken, 1756, II. bl. 847 v.; verg. Mr. D..., bl. 178.
- 3) Gener. Alphabet, bl. 33.
- 4) Tegenw. Staat v. Drenthe, I. bl. 84.
- 5) Opg. v. Imposten, bl. 199.
- 6) Zie Bijdragen voor Staath. en Statistiek, I. 2e stuk, bl. 281.
- 7) Wij laten het hier buiten berekening, gelijk in Holland het Collectief Zegel.
- 8) Zie Engels, bl. 103 v. — Nevens het Gemaal was de Rijst in Holland en Zeeland bij de waag, hier iets lager dan daar belast.
- 9) Zie Nederl. Jaarboeken, 1751, II. M. 1290; 1753, II. bl. 1218; 1754, II. bl. 1402.
- 10) Zie de prijzen per last en per Deventersche mudde, in Daadzaken M H; Wijk de graanwet, Bijl. D. G.

Bijdrage tot de geschiedenis der belastingen in Nederland
Academisch proefschrift
Door Folkertinus Nicolaas Sickenga
Leiden, Academische boekhandel van P. Engels
1864

pag. 393 t/m 401

